

УДК 338.434

Нужна О.А., к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

© *Нужна .О.А.*

В статті узагальнено зарубіжний досвід формування специфічних систем кредитного обслуговування аграрного сектору економіки з метою його використання для подолання кризових явищ в сільському господарстві України.

In the article generalized foreign experience of forming of the specific systems of credit service agrarian the sector of economy with the purpose of his use for overcoming of the crisis phenomena in agriculture of Ukraine.

В статье ускоренного инновационного формирования специфических систем кредитного обслуживания аграрного сектора экономики с целью его использования для преодоления кризисных явлений в сельском хозяйстве Украины.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Розвинуті зарубіжні країни створили специфічні системи кредитного обслуговування аграрного сектору економіки з метою ліквідації кризових явищ, які виникали з різних причин циклічного характеру економічного розвитку або соціально-економічної нестабільності. Цей накопичений світовий досвід може бути корисним для вітчизняного сільського господарства, а особливої актуальності він набуває в умовах економічної кризи.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідженням проблеми розвитку та удосконалення кредитних відносин в аграрній сфері займаються вчені Андрійчук В.Г., Алексійчук В.М., Гончаренко В.В., Дем'яненко М.Я., Доманчук Т.Г., Дудар Т.Г., Дусановський С.Л., Зіновчук В.В., Коваленко Ю.С., Крисальний О.В., Лайко П.А., Малік М.Й., Месель-Веселяк В.Я., Мороз А.М., Паламарчук В.О., Поплавський В.Г., Примостка Л.О., Саблук П.Т., Стельмащук А.М., Чухно А.А., Яремчук І.Г. та інші.

В своїх працях вчені зазначають, що залежно від ролі аграрного

сектору в економіці різних країн та особливостей організації економічних відносин, кожна країна створювала свої особливі інтегровані системи кредитного забезпечення галузі.

Формування систем сільськогосподарського кредиту в високорозвинутих країнах світу має схожість у використанні такого інструменту кредитної підтримки сільського господарства, як пільгові кредити. Вони відіграють важливу роль у кредитуванні аграрного сектора економіки, особливо на етапі формування системи сільськогосподарського кредиту.

Світова практика дає багато прикладів існування та розвитку спеціалізованих небанківських кредитно-фінансових установ. Це інститути, які не маючи статусу банків, виконують окремі банківські операції або обслуговують окремі галузі. Найважливішою рисою, яка відрізняє їх від банківських установ, є вузька спеціалізація. Нині у світі спостерігається зростання ролі небанківських установ та послаблення ролі банків. Важливу нішу у кредитній системі посідають кооперативні банки, кредитні спілки, лізингові компанії, спеціальні фонди, фонди пільгового кредитування.

Цілі статті. Метою даного дослідження було вивчити зарубіжний досвід формування специфічних систем кредитного обслуговування аграрного сектора економіки з метою його використання для подолання кризових явищ в сільському господарстві України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Вперше кредитний рух зародився в Німеччині. Піонером вважають Фрідріха Вільгельма Райффайзена, який у 1848 р. створив першу інституцію, за своїм характером подібну до сучасної.

У 1950 р. у містечку Делічі Герман Шульце заснував ще один кредитний кооператив і прийшов до висновку, що економічний стан робітників можна покращити лише шляхом розвитку кредитних спілок.

У 1854 році Райффайзеном засновано “Геддерсдорфське благодійне товариство”, яке закрилось в 1863 р. через брак коштів. У 1864 р., спираючись на досвід кредитно-ощадних кооперативів Шульца, ним було засновано кредитний кооператив, особливістю якого стало створення неподільного фонду як засобу для подальшого розвитку кооперативів, які пізніше частково перетворились у

акціонерні банки [1, 89].

У 1866 р. Вільгельм Райффайзен опублікував роботу “Позичкові каси - допомога в біді селянам, а також ремісникам та робітникам”, що узагальнювала набутий досвід та пропагувала нову форму співробітництва в фінансовій сфері, яка мала на меті зменшити вплив ринкових форм фінансових відносин на перерозподіл вартості. В книзі Райффайзен виклав засади діяльності нової організації. Провідна ідея праці полягала в тому, що кожен спілчанин, допомагаючи собі, допомагає іншим. Згодом ця думка трансформувалася у гасло: “Свій по своє”. Це стало основним принципом у цілому світі.

Досвід цих перших кооперативів поклав початок розвитку кредитної кооперації. І з цього часу розпочалось поширення даної форми кредитного забезпечення аграрного сектору як в Європі, так і в Америці. Об’єднуючись, такі кооперативи започаткували кооперативні банки, які функціонували на кооперативній основі. Поєднуючи в собі в процесі розвитку кооперативні засади відносин між членами кооперативів з комерційними засадами ринкового господарства у зовнішніх взаємовідносинах, кооперативні банки розвинулись до загальнонаціональних масштабів, частково вийшли і на міжнародний ринок капіталів.

Тоді такі ж інституції виникали у Великобританії та Італії. У 1971 р. створено Всесвітню раду кредитних спілок, яка зараз представляє кредитний рух 84 країн світу. Наймасовішою кредитна кооперація стала в Ірландії, США, Канаді та Австралії. Загалом у світі налічується близько 40 тисяч кредитних спілок, які об’єднують 100 мільйонів членів і мають 400 мільярдів активів. Для прикладу можна сказати, що кожний третій мешканець Канади є членом кредитної спілки. Одна з кредитних спілок Канади має свої активи понад 3 млрд. доларів.

Кредитна система Великобританії є однією з найстаріших та найрозвинутіших у світі. На відміну від інших країн для неї характерний низький рівень державного регулювання сільського господарства. В цій країні ніколи не було спеціалізованої системи аграрних кредитів, а фермерські господарства підтримували за допомогою державних субсидій.

Провідне місце у кредитуванні сільського господарства Великобританії належить чотирьом величезним банкам, які мають

філії у всіх країнах. Поряд з ними існує багато інших приватних кредитних інститутів. Дуже тісно з системою сільськогосподарського кредиту пов'язані кредити під заставу землі, тобто іпотечні кредити. З цією метою у Великобританії з 1928 р. функціонує Сільськогосподарська іпотечна корпорація, якій належить 5 провідних банків країни.

Комерційні банки в основному надають коротко- та середньострокові кредити, інколи вони можуть надавати і довготермінові позички, навіть на придбання ферми. Але це буває дуже рідко. Середньостроковий кредит надається від 1 до 5 років, а в особливих випадках - на 10 років і більше. Рівень відсотка, як правило, перевищує основну банківську ставку на 2,5-5%. Відсоток сплачується один раз у півріччя. Забезпеченням позички є земля, порука, цінні папери тощо.

Фермери часто використовують банківські позички у вигляді овердрафту. Основна їх перевага в тому, що процент укладається на суму, яка видана. Як тільки чек сплачено у банку, сума кредиту, яка залишилась, відповідно зменшується. Сільськогосподарська кредитна корпорація, що створена у 1958 р. для гарантування фермерських кредитів виступає гарантом фермерів, що потребують в банківському овердрафті для проведення реконструкції ферм, але при умові, що її результатом повинна стати більша ефективність і доходність ферм.

Перший кооперативний банк в Голландії був створений у 1896 році, а пізніше такі банки об'єднались в загальнонаціональний - Рабобанк. Ця система розвивалась без ускладнень і допомоги держави навіть в період кризи 30-х років, та при переході до спільного ринку. Рабобанк використовує до 90% всіх кредитних ресурсів для сільського господарства. Його частка в кредитуванні дрібних несільськогосподарських підприємців складає понад 40%, а під заставу - 30%. Банк обслуговує близько 40% всіх приватних заощаджень. Його активи складають понад 170 млн дол., в тому числі власні кошти займають 7%. Показники балансу дають можливість віднести банк до першокласної категорії фінансових підприємств. Цей банк має найбільшу мережу та поряд з кредитуванням займається страхуванням життя та майна своїх клієнтів. Банк об'єднує 600 місцевих банків, які мають велику самостійність, надаючи кредит до 2,5 млн дол. Вони створюються як відділення членами-акціонерами і є безпосередніми акціонерами Рабобанку. Кредити надаються лише

членам. Основні вимоги до позичальників - моральні якості та технічні можливості, оцінка потенційної прибутковості, перевищення забезпечення на 30-40%. Залежно від виду забезпечення визначаються відповідні умови і розміри кредитів.

Для кредитної безпеки з 1940 р. існує гарантійний фонд Міністерства сільського господарства. Крім того, для підтримки сільськогосподарського виробництва використовуються субсидії Європейського співтовариства. Вище названі структури беруть на себе частину ризиків, зокрема для молодих фермерів, для яких кредит надається на 50 р., з оплатою починаючи з п'ятого року, або безпроцентні позики. Також існує фонд спеціальних проектів, який фінансує дослідження, і служба розповсюдження досвіду роботи.

Кредитна система Німеччини відображає модель порівняно жорсткої грошово-кредитної політики. Особливість її в тому, що всі основні функції фінансового посередництва сконцентровані в універсальних банках, які не спеціалізуються на окремих операціях, як це роблять кредитні установи США та Японії [4].

У Німеччині створена високорозвинута банківська система, до якої входить 300 банків, 700 ощадних кас, 2,5 тис. кооперативних банків [2]. Іпотечний кредит зародився в Німеччині у XVIII столітті. Зараз у банківській системі налічується близько 30 акціонерних іпотечних банків та 10 державних. Іпотечні банки надають довгострокові кредити під заставу нерухомого майна. Вони мобілізують кошти шляхом реалізації застав кредитним інституціям - ощадним касам та страховим товариствам.

У Німеччині державні кредитні установи користуються державною підтримкою у формі гарантій та субсидій, які забезпечують їм доступ до ринку недорогих кредитних ресурсів та захист від банкрутства. Державні банки Німеччини мають два типи урядових гарантій: "засновницьке забезпечення", за яким держава зобов'язується підтримувати платоспроможність та ліквідність належного їй суспільного інституту протягом усього його існування та "гарантійне зобов'язання", яке передбачає, що держава несе необмежені зобов'язання перед кредиторами банку, з якими той не може розрахуватися власними активами [3, 139].

Найхарактернішою особливістю кредитної системи Франції є швидкий розвиток після Другої світової війни державних та напівдержавних кредитних установ, державного регулювання

економіки. У 1985 р. почався зворотній процес. Нині кредитна система охоплює близько 2,2 тис. кредитних установ [2]:

- банки універсального типу (400);
- банки взаємного кредиту, або кооперативні банки (200);
- ощадні каси та пенсійні каси (300);
- установи муніципального кредиту (більше 20);
- фінансові спілки (більше 1000);
- спеціалізовані фінансові інституції (30).

У Франції важливе значення в економічному регулюванні аграрної сфери має сільськогосподарський кредит. Країною нагороджений в цьому відношенні великий досвід.

Частка кооперативних банків у сільськогосподарському кредиті Франції складає 75%. Кредитування сільського господарства Франції забезпечують головним чином кооперативні банки: “Креді агріколь мютюель”, “Креді мютюель агріколь е рюраль” і “Банк попюлер”. В аграрній сфері економіки Франції в останні роки розвивають свою діяльність і спеціальні Сільськогосподарські інвестиційні громади, що створені на базі власних капіталів, які займаються купівлею землі для наступної передачі її в оренду [1].

У рамках здійснення державних програм фермери отримують пільги та безоплатні позики. Якщо програма здійснюється на національному рівні, фінансування у рамках структурної політики йде з національного бюджету.

Всесвітня рада кредитних спілок забезпечує додаткову підтримку, яка включає, крім надання кредитів (на придбання майна, у тому числі землі, навчання тощо), розрахункове обслуговування, юридичне та інформаційне забезпечення, страхування, плату за комунальні послуги тощо.

Висновки. Дослідження досвіду кредитного забезпечення сільського господарства у високорозвинутих країнах світу дозволило провести певне узагальнення.

Незважаючи на наявність різних структур кредитних систем, що обслуговують сільське господарство, вони мають багато спільного. Для всіх країн характерний високий рівень залучення кредитних ресурсів у сільське господарство, спільні історичні передумови створення системи сільськогосподарського кредитування.

Світовий досвід розвитку сільського господарства показує, що у ринковій економіці склались особливі кредитні інститути і форми

сільськогосподарського кредиту. Головними їх характеристиками є державна підтримка формування та функціонування кредитного обслуговування сільського господарства та кооперативні начала. Без державної підтримки створення та функціонування кредитної системи не обійшлася жодна з країн. У розвинутих країнах діє спеціалізований аграрний банк.

У розвинутих країнах пропонується широкий вибір джерел кредитування залежно від кредитоспроможності позичальника. Кожна країна має свої особливості розвитку сільського господарства, тому при переході до ринкової економіки необхідно виходити з конкретних обставин, максимально враховуючи традиції, наявні ресурси та рівень розвитку країни.

Основними кредиторами аграрного сектора виступають кооперативні банки, кредитні кооперативи та спілки, державні іпотечні банки, державні сільськогосподарські банки, ощадні каси, лізингові компанії, комерційні банки та інші фінансово-кредитні установи.

Виявлено, що спільними рисами та тенденціями розвитку системи сільськогосподарського кредитування у високорозвинутих країнах є участь держави у підтримці функціонування системи, високий рівень залучення кредитних ресурсів у сільське господарство, найпоширеніший інструмент - пільгове кредитування, формування “змішаної” системи кредитування.

Список використаних джерел:

1. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. Інформаційно-аналітичний збірник (випуск 5) / За ред. П.Т.Саблука та ін. - К.: ІАЕ УААН, 2002. – 647 с.
2. Іванов В.М., Софіщенко І.Я. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн: Курс лекцій. - К.: МАУП, 2001. – 232 с.
3. Сомик А.В. Особливості розвитку системи сільськогосподарського кредитування в зарубіжних країнах // Економіка АПК. - 2002. – №8. – С. 86-90.
4. Шамова І.В. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн. – К.: КНЕУ, 2001. – 195 с.